

ENGELLİ ÇOCUKLAR ve TURİZM

Orhan İ  z³

GİRİŐ

Bu sunumun amacı deęiŐik türde engelleri (*disability*) ya da yetersizlikleri (*impairment*) olan ve eğitim dönemindeki çocukların toplum yaŐamına daha kolay entegre olması ve özellikle de bu kongrenin amacına uygun olarak turizm faaliyetlerine katılımları konusundaki engellerin giderilmesi ve kendilerinin aileleri ile birlikte turizme katılımlarının kolaylaştırılması konusundaki mevcut durumu, ihtiyaçları ve sorunları tespit ederek konuya ilişkin önerilerde bulunmaktadır.

Bu amaca dönük olarak, öncelikle bu çocuklarımızın engel kategorileri ve her bir kategorideki engellilik durumları konusunda bilgiler verildikten sonra, genelde devletin,  zelerde de Kültür ve Turizm Bakanlığının ve Turizm Sektörünün bir bütün olarak ve iŐletme düzeyinde bu çocukların turizme daha aktif olarak katılımları konusunda neler yapabileceklerine ilişkin öneriler yer almaktadır.

Engelsiz Turizm

Dünya genelinde ve ülkemizde her kategoriden engelli sayıları bakımından, Dünya Sağlık  rg t 'nün (WHO) 2011'de a kladığı verilere göre, engelli olanların dünya nüfusunun yüzde 15'ini oluŐturduęu, dolayısıyla da dünyada 1 milyardan fazla insanın engelli olduğu belirtilmektedir (Serçek ve Serçek, 2015).

Ulusal Engelliler Veri Tabanına kayıtlı her yaştan engellilerin %29.2'si *zihinsel/bilişsel engelliler*, %25.6'sı *süreğen hastalığı olan engelliler*, %8.8'i *ortopedik engelliler*, %8.4'  *görme engelliler*, %5.9'u *işitme engelliler*, %3.9'u *ruhsal ve duygusal engelliler*, %0.2'si *dil ve konuşma engelliler* ve %18'i birden fazla engeli bulunanlardır (Serçek ve Serçek, 2015). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2010) tarafından yapılan *Engellilerin sorun ve beklentileri*³ araŐtır-

³ Prof. Dr., YaŐar Üniversitesi - İzmir

masına göre de; Türkiye’de 0-6 yaş grubundaki çocukların %25.1’inin *dil ve konuşma engelli*, %9.6’sının *işitme engelli*, %7.4’ünün *zihinsel engelli*, %3.7’sinin *ortopedik engelli*, %3.7’sinin birden fazla engelli, %3.6’sının *süreğen hastalıklı olma durumu*, %2’sinin *ruhsal ve duygusal engelli* ve %1.4’ünün de *görme engelli* olduğu belirlenmiştir (Bilsin ve Başbakkal 2014). Konuya ilişkin yapılan birçok araştırmada engellilerin en fazla karşılaştığı sorunlar; *ulaştırma araçlarındaki ve işletmelerdeki fiziksel yetersizlikler, günlük yaşamlarını sürdürmeleri konusunda ortaya çıkan sorunlar* ile kamusal alanlarda *engellilere uygun düzenlemelerin yetersizliği* olarak belirlenmiştir. Bu sorunlar kuşkusuz çocuklar için daha fazla ağır olmaktadır.

Turizmin Özel Çocukları

Turizm; doğası gereği önemli ölçüde yer değiştirme eylemine dayanan ve yüksek mobilite gerektiren bir olaydır. Bu nedenle özellikle bedensel olarak bu hareketliliğe uygun bir bedeni yeterlilik de gerektirmektedir ve bu nedenle seyahat eden insanlar bu yeterliğe sahip olanlardır. Oysa ki, *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* (1948) ve *Manila Deklarasyonuna* (1980) göre seyahat etme hakkı ve özgürlüğü yeryüzündeki tüm insanlar için geçerli olmasına karşın, yeryüzünde öncelikle bedensel engelli insanlar olmak üzere çok sayıda farklı engeli bulunan insanlar bu haktan kolaylıkla yararlanamamaktadır.

Seyahat etmek konusunda bedensel engellilerle ilgili olarak dünya genelinde oldukça önemli mesafeler kat edilmiş olmasına karşın, gelişme çağında önemli diğer engelleri bulunan çocukların turizme katılmaları konusunda önemli sektörel boşluklar vardır.

Çocuklardaki bu tür engeller aşağıdaki kategorilerde ortaya çıkmaktadır;

1. *Bedensel* engelli çocuklar,
2. *Görme* engelli çocuklar,
3. *İşitme* engelli çocuklar,
4. *Zihinsel ya da bilişsel* engelli çocuklar

Dördüncü sırada yer alan *zihinsel / bilişsel (cognitive)* engelli çocuklar da kendi içinde

- a. Otizm,
- b. Down sendromu,
- c. Mental retardasyon

olarak 3 alt gruba ayrılır. Bu son kategoride yer alan çocuklardaki en belirgin sorunlar aşağıdaki konularda ortaya çıkmaktadır;

- Dikkat fonksiyonu
 - Bellek fonksiyonu
 - Düşünme fonksiyonu
 - Yüksek düzeyde bilişsel fonksiyonlar
- Bu gibi eksikliklerin yarattığı sonuçlar ise;
- Günlük Gereksinimlerini Karşılama,
 - İletişim Kurma, Beden Duruşunu Değiştirme ve Sabit Tutma,
 - Eşyaları Tutma, Hareket Ettirme ve Taşıma,
 - Yürüme ve Hareket Etme,
 - Özbakım (*Banyo, Beslenme vb.*)
 - Eğitim, Çalışma
 - Toplumsal ve Sivil Yaşama Katılma

gibi alanlarda ortaya çıkmaktadır (Bilsin ve Başbakkal 2014).

Tüm kategorilerdeki bu çocukların gerek günlük yaşamlarında, gerekse aileleri ile birlikte seyahate çıktıklarında ve turizme katıldıklarında; *ulaşım konforu, konaklama konforu ve tatilde iken normal yaşamlarında almakta oldukları (özel) eğitim sürecinin kesilmek zorunda kalması* gibi konularda sıkıntı yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Özellikle, *Zihinsel/Bilişsel* engelli çocukların eğitimleri *tüm yıl boyunca* devam ettiği için, tatillerinde de eğitimlerinin devam etme zorunluluğu vardır.

Zihinsel ve düşünsel engelli çocukların bir alt kategorisi olarak, dünyada her 59 çocuktan birinin *otizmli* doğduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde ise, 0-14 yaş 140.000, 0-18 yaş arası 352.000 *zihinsel engelli* çocuğun olduğu tahmin edilmektedir. Bunların arasında *Down Sendromu* olanlar %50 lik oran ile (70.000) en büyük paya sahiptir (Fox Haber). Toplamda ise Türkiye'de (*her yaştan*) 550.000 civarında *otizmli* birey olduğu tahmin edilmektedir. Tüm dünyada 6 milyon *Down Sendromlu* çocuk olduğu tahmin edilmektedir (Fox Haber).

Engelli ya da yetersizliği olan çocukların tatil beklentileri ve ihtiyaçları, konunun uzmanları ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgilere göre aşağıda her kategorideki çocuklar için ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bedensel Engelli Çocuklar ve Beklentileri

Bedensel engelli çocukların tatil gereksinimleri çoğunlukla erişilebilirlik konusunda ortaya çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz ki konaklama tesislerinin

erişilebilirliği sağlandığında ve aktivitelerin çeşitliliği bedensel engellilere uygun standartlara ulaştırıldığında bu çocukların tesisi kullanabilme olanakları da artacaktır. Bu nedenle, aileler çocuklarını sadece gözlemleyerek tatil yapabilecekleri tesisleri seçmek istemektedirler. Konaklama tesisleri odalarının ergonomisinin bedensel engelli çocuğun ailesinin yardımına ihtiyaç duymayacağı şekle getirilmesi çocukları ve ailelerini psikolojik olarak tatil havasına sokar. Otellerdeki ergonomi koşulları yönetmeliklerde belirlenmiş genel standart ölçülerdir ve bu nedenle özel engelleri olan çocukların beklentilerine uygun olmayabilmektedir. Turizm tesislerinde uzman fizyoterapistler çalıştırması bedensel engelli çocukların tatillerinin en az sorunla geçmesini sağlayacaktır.

Görme Engelli Çocuklar ve Beklentileri

Görme engeli olan çocuklar günlük yaşamlarında *elleri ve ayaklarını* kullanarak görme konusundaki eksikliklerini giderebilmektedirler. Bu çocukların beklentileri; otellerde tesis içi yolların özel yüzeylerinin olması, havuzun çevresinin çok daha farklı bir yüzeyde olması, tehlikeli bölgelerin de yine farklı bir yüzeyde olmasıdır. Bu sayede, ayakları ve elleriyle bu farklı yüzeyleri hissederek ne yapacaklarını bilmeleri sağlandığında bu çocuklar da daha rahat koşullarda tatillerini yapabileceklerdir.

Bina içlerinde ya da dışlarındaki asansör düğmelerinin özel çıkıntılarının olması ve ses sistemi uyarılarının olması *görme engelli* çocukları çok rahatlatacaktır. Bu çocukların katılımı ile yapılacak olan örneğin havuz ve bahçe etkinliklerinin mutlaka özel eğitim almış uzman personel ile yapılması gerekmektedir. Bu çocukların tatilleri sırasında eğitimlerine ara verilmemesi ve bağlı bulunulan milli eğitimden görme engelliler öğretmeni talep edilerek bu konu sağlıklı bir şekilde çözümlenmesi de temel beklentileri arasında yer almaktadır.

Görme engelli çocuklar için otelin bir bölümünde sesli kitaplık bölümü oluşturulabilir. Bunun için TÜRGÖK'ten (*Türkiye Görme Engelliler Kitaplığı*) yardım alınabilir.

Zihinsel Engelli Çocuklar ve Beklentileri

Türkiye'de 214.000 zihin *engelli eğitim çağında birey* (çocuk-genç) olduğu tahmin edilmektedir. Zihinsel engeli olan çocukları olan aileler turizmde en fazla sorun yaşayan kesimdir. Çünkü bu çocuklar toplum kurallarına uyma konusunda sorun yaşadıkları için tesislerin diğer konuklarını farkın-

da olmadan da olsa rahatsız ederler. Bu da bu çocukların ailelerini genelde turizmden uzaklaştırır. Tesislerin çocuk gelişimi konusunda uzman olan özel eğitimcilerin ya da okul öncesi eğitimcilerinin bulunması ve tesislerin bazı alanlarının bu çocukların eğitimi amaçlı kullanılması ile çocukların serbest ve amaçsız dolaşmalarını önleyerek hem diğer konukları hem de aileleri rahatlatmaları açısından büyük öneme sahiptir.

Otizimli çocuklar genelde *bağırma, sallanma ve saldırma* türü davranışları gösterebilirler, bunun nedeni de, bir uğraşları olmadığında *boş ve amaçsız* kalmalarıdır. Ayrıca bu çocukların eğitimleri de kesintisiz devam etmek zorundadır. Otizmli çocukları olan aileler tesise geldiğinde kendilerine özel ayrılmış olan alan çocuk gelişimi uzmanı personel ile bu çocuklarla grup oyun ve eğitimleri düzenlenebilirse bu tür sorunlar çözümlenebilecektir. Bu hizmetleri veren oteller de çocukların aileleri tarafından özel bir tercih nedeni olurlar. Havuz etkinlikleri, doğa etkinlikleri, açık ve kapalı alan oyunları bu çocukların zihinsel ve bedensel gelişimlerini desteklediği için aynı zamanda yapılan tatili de anlamlı kılar.

Ailelerin Karşılaştığı Sorunlar

Engelli ya da yukarıda listelenmiş olan herhangi biri nedeni ile engelli çocukları olan aileler çoğunlukla tatilde diğer aileler gibi dinlenemezler, çünkü çocuklarını sürekli gözetlemek ve kontrol etmek zorundadırlar. Örneğin, konaklama işletmelerindeki restoranlarda sunulan yemeklerin bu ailelerin çoğunun çocuklarının alerjilerine ve diyetlerine uygun değildir. Bunlardan bazıları *çölyak hastası* ya da *geçirgen bağırsak sendromu* rahatsızlığı olan çocuklar olabilir. Bu da çocuklarda önemli ve kalıcı sağlık sorunlarına yol açabilir.

Turizm tesislerinde bu gibi çocukların güvenli ve tehlikesiz bir şekilde *oyun* oynayabilecekleri alanların olmaması aileler için önemli bir caydırıcı etkidir. Yoğun turizm sezonunda kalabalık tesislerde çocuklarına uygun ortamların olmaması ve diğer çocuklar tarafından kendi çocuklarının dışlanma tehlikesi nedeni ile aileler oyun olanakları kısıtlanan çocuklarının mutsuzluğunu görmek istemezler.

Diğer çocuklar tarafından *dışlanma riski* ve çocuklarının kontrolsüz bazı davranışlarının diğer konuklar tarafından kabul edilemeyeceği korkusu aileleri bu standart tatil dönemlerinde tesislerden uzaklaştırır. Çocuklarının eğitimlerinin kesintiye uğraması durumunda öğrendikleri bütün bilgilerin unutulmasına neden olacağını bildikleri için tatile çıkmaktan vazgeçerler ve

çocukların eğitimlerine buldukları yerde devam ederler. Bu nedenle de çoğunlukla bu aileler uzun tatiller yerine günübirlik gezileri tercih ederler.

Önlemler - Özel Uyumlaştırmalar ve Programlar

Genelde engelli kişiler de kendileri gibi olan insanların olduğu tesis ve dönemlerde ve diğer insanlarla birlikte tatil yapmak isterler. Ancak, ne yazık ki konaklama işletmelerinde ilgili yasa uyarınca yalnızca kısıtlı sayıda (*iki ya da üç*) engelli odası vardır ve bu tesisler büyük sayıda bir bedensel engelli grubunun ihtiyaç ve beklentilerini aynı anda karşılayamaz. Otellerde portatif (*taşınabilir*) engelli gereçlerin bulundurulması ile bu tesislerdeki odalar engellilere uygun hale getirilerek söz edilen büyük gruplar işletmede ağırlanabilir. Daha sonra da bu portatif gereçler kaldırılarak normal boyutlara ulaşan odalar standart ve geleneksel ailelere uygun hale getirilebilir.

Turizm işletmeleri tarafından engelli bireyler için özel tatil broşürleri hazırlanarak her odanın onlara uygun olduğu kendilerine duyuruldu- ğunda, düşük sezon dönemlerinde tesis bu kesim ile canlandırılabilir. Her yılın 10 - 16 Mayıs tarihlerine denk gelen hafta engelliler haftasıdır. Bu dönemde tesisler özel programlar hazırlayarak henüz başlamamış olan tatil dönemi için uygun fırsatlar yaratabilirler. Kuşkusuz engellilerin bu etkinliklere ve tesislere ulaşmalarının da kolaylaştırılması tesislere büyük katkı sağlayacaktır.

Önlemler - Özel Beslenme Rejimleri

Birçok engelli çocuk *glütensiz gıdalar, kafeinsiz yiyecekler ve katkısız ürünler* tüketmek zorundadır. Otellerde mutfak çalışanları ve aşçıların özel gıda eğitimi alarak bu çocuklara ve ailelerine uygun özel yiyecekler üretmesi ile zaten ailelerin işletmelere sempatisi ve bağlılığı artabilir. Bu işletmeler konuya ilişkin personel eğitimleri için bağlı oldukları ilin Milli Eğitim Örgütüne bağlı Halk Eğitim Merkezlerinden eğitimci talebinde bulunabilir ve Milli Eğitim Müdürlükleri ile ortak çalışmalar yapabilir.

Önlemler - Özel (Uzman) Personel İstihdamı

Yeni mezun psikolog ve çocuk gelişimci gençlerin turizm tesislerinde engelli çocukların ihtiyaçlarını karşılama amaçlı olarak istihdam edilebilir. Bu tür uzman personel istihdamı, işletmenin engelli çocuklara dönük çalışmaları ciddiye aldığıının da bir göstergesi olacaktır. Engelli çocuklara dö-

nük turizmi hedefleyen işletmelerin mutlaka bir *çocuk doktoru, bir psikolog ve bir özel eğitimci* istihdam etmesi zorunluluğu vardır.

Devlet bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı kadrolarında yer alan özel eğitimci öğretmenlerin, talep edildiğinde yaz tatillerinde çalışmalarını sağlayarak eğitim personeli ihtiyacına katkı verebilir. Devlet de engellilere dönük kolaylaştırıcı düzenlemeler yapan ulaştırma ve konaklama işletmelerine özel teşvikler ve finansal kolaylıklar sağlayarak tesislere katkıda bulunabilir.

Özel Hizmet Alanları ve Mekânsal Düzenlemeler

Turizm işletmeleri arasında özel bir yere sahip olan *termal turizm tesislerinin* bünyelerinde yasa gereği ve elbette müşteri profilleri gereği zorunlu olarak sağlık grupları ve tedavi birimleri bulunduğu için, bu tesislerin hızlı bir şekilde engelli çocuk ve aileleri için turizme uygun hale getirilmesi mümkündür. Otellerde *işitme engelli* çocuklar için görsel anlatımı olan uyarıcılar bulunmalıdır. Oteller *sürekli çocuk bakım odası* hizmeti ile özellikle gece ailelerin eğlenmelerini sağlayabilmek için *geçici çocuk bakım ve uyuma odası* hizmeti sağlayabilirse, bu aileler için önemli bir rahatlık sağlayacaktır. Ulaşımında da engellere için düzenlenmiş uluslararası standartlar geçerlidir. Bunun yanında otellerde engelli çocuklar için özel eğitim materyallerinin de bulundurulması gerekir.

SONUÇ ve YORUM

Bu metinlerde söz edilen nedenlerle tatile çıkamayan engelli çocukların aileleri kendi durumlarına uygun bir turizm tesisi bulduklarında mutlaka tercih edeceklerdir. Bu olanaklar diğer ülkelere de tanıtıldığında özel çocukları olan yabancı ailelerin de sunulan olanakları nedeniyle bu işletmelerin tercih düzeyleri artacaktır. Dünyada çok yüksek oranda engelli çocuğu olan aile uygun tesis bulamadıkları için tatil olanaklarından faydalanamamakta ya da tek başlarına sakin yerlerde kendi olanakları ile konaklamaktadırlar.

Tatile çıkmak ve turizme katılmak tüm ailelerin ve çocuklarının en doğal hakkıdır ve dezavantajlı olmaları bu hakkı engellememelidir. Bu hakları kullanabilmek devletin işverenlerin tesis sahiplerinin görevidir. Tesis personeli ve fiziki yetersizlik nedeniyle engelli çocuk ve ailelerine tesislerin hizmet verememesi tamamen işletmenin eksiği ve kusurudur.

Engelliler için aşağıdaki konularda ve alanlarda önerilen düzenlemelerin engelli çocuklara da uyarlanması ile bu çocukların turizme katılımı daha kolaylaştırılacaktır (Başarangil, 2015).

- Erişilebilir turizm destinasyonlarının oluşturulması (*İspanya, İtalya, Çekya, Portekiz, ABD'de San Diego gibi. Özellikle İspanya'da çok sayıda erişilebilir destinasyonlar vardır*)
- Erişilebilir turizm tanıtımı bilgi ve reklam (*Hazırlık, Bilgi ve Rezervasyon*) uygulamaları
- Engellilere uygun kentsel ve mimari çevre, park alanları oluşturulması
- Engellilerin iletişimlerinin kolaylaştırılması
- Engellilerin kullanabileceğı yön işaret ve levhalarının bulundurulması
- Ulaşım ve istasyon yönetiminde engellilere uygun düzenlemelerin yapılması
- Engelli dostu konaklama ve ağırlama hizmetlerinin geliştirilmesi
- Engellilere dönük kültürel etkinliklerin düzenlenmesi

Gelecekte tüm engelli çocuklarımızın sağılıklı çocuklarla el ele ve ayırmışız bir tatil yapabildiğı günler diliyoruz.

KAYNAKLAR

- Serçek, Ö. & Serçek, S. (2015). Engellilerin Tatil Alışkanlıkları ve Seyahat Engelleri, *15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara, ss.78-91
- Serçek, Ö. & seçek, S., a.g.y.
- Bilsin E. & Başbakkal, Z. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Engelli Çocuklar, *Ege Üniversitesi Hemsirelik Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 65-78.
- <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> Erişim: 15.02.2019
- <http://www.univeur.org/cuebc/downloads/PDF%20carte/65.%20Manila.PDF>. Erişim: 15.02.2019
- Bilsin E. & Başbakkal, Z. (2014). a.g.m.
- Fox Haber, 21.03.2019
- Fox Haber, 21.03.2019
- Başarangil, İ. (2015). Erişilebilir Turizm Destinasyonları için Uygulanabilecek Düzenlemeler: Örnek Destinasyonlar, *15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara, ss. 322-337.